

2° Quæ omissio peccatum mortale constituat, non sibi consentiunt doctores: plures dicunt grave non esse peccatum omittit ab initio usque ad epistolam exclusive; alii dicunt usque ad epistolam inclusive; alii usque ad evangelium inclusive, modo deinde audiatur usque ad ultimum evangelium, et adhuc concedunt *Credo*, qui non est pars regularis, voluntque eum graviter non peccare qui venit ante offertorium, ex quo missa olim incipiebat. *S. Ligorius*, l. 3, n. 310, declarat secundam sententiam sibi probabiliorē videri, eam scilicet quæ tenet omissionem usque ad epistolam inclusive esse gravem: major et sanior pars theologorum huic sententiæ adherere nobis videtur.

3° Qui a principio usque ad communionem audivit et cætera omittit, graviter non peccat, ut fert sententia communis, neque si omnia ante epistolam et simul omnia post summptionem omittat, ut aiunt *Suarez* et alii plures, volentes tamen peccatum esse mortale si omissio ipsam complecteretur epistolam. Solum omittit offertorium non reputatur grave: item abesse tempore quo cantatur *Credo* aut *Præfatio*, aut dum concionatur, vel cantus musicalis perficitur, etsi longe protrahatur; quia hæc ad essentiam missæ non pertinent. Omittit vero consecrationem et communionem vel alterutram, ex communiori sententia, aut partem canonis a consecratione usque ad *Pater* exclusive, aut diversas partes non essentielles, quæ grave constituunt objectum, peccatum est mortale.

4° Qui ante consecrationem advenit et aliam missam audire non potest reliquum hujus missæ audire tenetur, juxta omnes, quia essentia sacrificii adhuc restat. At si post consecrationem tantum adveniret, *Collet*, *Billuart* et alii volunt eum teneri adhuc partem remanentem audire, obligationem audiendi missam obligationi divinum recitandi officium comparantes: alii vero, inter quos *S. Ligorius*, negant quia ubi essentia missæ deficit, cessat obligatio eam audiendi, dum, e contra, cum officium sit oratio, semper dividi potest. Pius fidelis partem tutiorem semper eligit in eo casu.

5° Qui partem etiam minus essentialē, sed notabilem omisit, aliam audire debet missam, si possit, quia missam integram audire tenetur. Hanc sententiam ut probabiliorē, tradit *S. Ligorius*, post *Salmanticenses*.

6° Qui tres audire teneretur missas, unam ex lege ecclesiastica, alteram ex voto et tertiam ex præcepto confessarii, certe non satisfaceret tres simul a tribus sacerdotibus celebratas audiendo, quia intentio votantis aut confessarii præsumi non potest fuisse ut missæ sic audirentur. At si auditio missæ fuisset injuncta aut voto promissa pro tali die festo, sine addito, unam missam audire sufficeret, quia nihil vetat quominus opus ab Ecclesia jam præceptum voveatur aut in pœnitentiam injungatur.

7° Nulla existit obligatio proprie dicta audiendi missam aliis diebus præter dominicas et festa de præcepto. *Ita omnes*. In die Nativitatis Domini, quamvis tres celebrentur missæ, unica tamen audienda est de præcepto, ut fert unanimis sententia.

SECTIO SECUNDA. — De modo audiendi missam ut satisfiat præcepto.

Præter integritatem de qua diximus, tres requiruntur conditiones, videlicet præsentia moralis, præsentia religiosa et attentio conveniens.

1° *Præsentia moralis*; præcipitur enim assistentia missæ, auditio missæ: requiritur ergo ut hæc verba, sensu naturali accepta, sint vera: porro non reputarentur vera, nisi adesset præsentia moralis, ita ut, omnibus circumstantiis perpensis, merito dici possit: Hi audiunt missam vel assistunt missæ. Unde 1° qui tempore missæ dormit in ecclesia, pingit, scribit, docet, confabulatur, labori corporali incumbit, vel ebrius est, missæ non assistit, quia ibi præsens est tantum physice et non moraliter; 2° nec qui longe stat, etsi templum, altare, turbam videat, quia in usu communi dici non potest audire et moraliter adesse. Quanta autem ad hoc requiratur distantia non constat: *Card. de Lugo* a *S. Ligo* citatus, l. 3, n. 312, dicit distantiam triginta passuum non obstare: alii id non admittunt, et *S. Ligo*

rūs nihil pronuntiat. Sat inclinamur ad iudicandum hominem in tali distantia positum, actionem missæ per motus assistentium vel per alia signa distinguentem, valide assistere; qui enim eum tunc viderent, interrogati quid faciat, responderent: Audit missam, assistit missæ. Extra casum legitimi impedimenti, hic modus tamen eligi non posset, ut pote graviter impugnatus. 3º Qui stat prope ecclesiam, sed extra, in loco ubi nihil videt, nec audit, nec distinguit, valide non potest assistere: imo id verum est etiamsi stet in ecclesia, si magna sit et missa celebretur in capella distantissima, vel ita clausa ut ipse nihil distinguere possit. 4º Contra vero missæ valide assistit qui, etsi sacerdotem non videat nec audiat, partes missæ distinguit per sonitum campanulæ, per cantum chori, per motus assistentium quibus moraliter jungitur, licet sistat extra ecclesiam, in qua turba contineri non potest: item qui est post altare, post columnam, post parietem, modo missæ assistere intendat et partes ejus distinguat; reputatur enim moraliter præsens: item qui est positus in camera, vel in domo vicina, unde per portam vel fenestram altare aut assistentes videat, vel saltem partes missæ distinguat, et si parva existat distantia inter locum in quo est et ecclesiam. Communius tamen docetur eum moraliter adesse non censeri, si platea aut via publica intercedat. Vide *Ferraris*, verbo *Missæ sacrif.*, art. 117, n. 18. 5º Qui per breve tempus absunt ad pulsandam campanam, ad quærendum vinum aut aquam, ad excitandum thuribulum, etc., moraliter adesse censentur, tum quia hæc ad actionem sacrificii pertinent, tum quia modicæ hujusmodi absentia pro nihilo reputantur, nisi per consecrationem aut communionem locum haberent. 6º Surdi et cæci missam audire tenentur, quia eo ipso quod pie sint in loco ubi, sensibus sibi restitutis, videre et audire possent, moraliter iudicantur esse præsentem.

2º *Præsentia religiosa*; præcipitur enim actus religionis: necessaria est ergo intentio Deum honorandi. Ita omnes. Non tamen requiritur intentio satisfaciendi præcepto, quia, ex dictis in Tractatu *de Legibus*, intentio sa-

tisfaciendi ordinarie non cadit sub præcepto. Unde qui iret ad ecclesiam et missæ assisteret absque motu cordis ad Deum, ex solo timore, ex mera hypocrisi, vel ei adesset velut comœdiæ, non satisfaceret.

3º *Attentio conveniens*. Certum est aliquam necessariam esse attentionem, quia secus auditio missæ non esset actus humanus. Attentio actualis optima esset, sed non exigitur, ut omnes concedunt: attentio habitualis aut interpretativa sufficere non potest, quia non redderet actum humanum, ut pote illum minime dirigens. Requiritur ergo et sufficit attentio virtualis, quæ videlicet fuit actualis et in serie actionum moraliter perseverare censetur, puta, si fidelis adeat ecclesiam cum proposito audiendi missam, et ibi involuntarie distractus, quid agatur non advertat. Plurimi olim negarunt ad satisfaciendum præcepto audiendi missam requiri attentionem internam, hoc principio innixi quod Ecclesia actus mere internos præcipere nequeat. Verum alii communius et longe probabilius eam necessariam esse contendunt, et rationem adversariorum esse nullam; etenim apud omnes constat Ecclesiam præcipere posse actus internos quatenus ad actus externos essentialiter pertinent, v. g., contritionem cordis in confessione sacramentali: id est, præcipiendo confessionem, eo ipso præcipit contritionem; ita et præcipiendo auditionem missæ, attentionem internam necessario exigit.

Attentio autem ista potest esse triplex, nempe: 1ª ad verba et actiones sacerdotis, cum generali proposito actum religionis exercendi, etiamsi sensus eorum non intelligatur; 2ª ad sensum et mysteria per verba et actiones sacerdotis significata, et 3ª ad Deum laudandum et orandum per preces, meditationes aliosve actus. Hæc ultima est bona: convenit tamen, inquit *Billuart*, ut sic orantes sint attentii ad principales missæ partes, nimirum consecrationem et communionem. Secunda est melior, ut patet: prima stricte sufficit, quia nullibi præcipitur ut audiens missam aliquas preces fundere aut meditationes facere teneatur; sufficit quod ex pia intentione assistat

sacerdoti nomine omnium presentium ac totius Ecclesie celebranti et oranti. Unde 1° satisfaciunt rustici qui coronam precatoriam vertunt tempore missae, et qui nec librum nec coronam habent, nec aliquas preces determinatas recitant, sed tantum sacrificio assistunt, modo per integram missam moraliter praesentes adsint, saltem ex generali intentione Deum per hanc actionem honorandi. Caute quidem erudiendi et ad religiosiorem assistentiam hortandi sunt, sed expedit ut nimis praecipitanter tanquam rei peccati mortalis non habeantur. Item qui in missa solenni de caeremoniis ejus passim occupantur, ut sacristae, cantores, musici, organici, tympanistae, quia eorum actus ad Dei cultum referuntur, et necessario non impediunt piam attentionem ad ea quae in altari geruntur. Item eulogiarum distributores et eleemosynarum collectores satisfacere possunt, modo ad missam simul attendant; quod si praevideant se hanc attentionem praestare non posse, missam privatam prius aut posterius audire debent, si commode possint. 2° Non satisfaciunt, e contra, qui per notabilem missae partem confabulantur, imagines considerant, apparatus templi lustrant, inscriptiones aliave profane legunt, scientias meditantur, libros etiam pios praemanibus habent ad discendum et non ad orandum, vel aliter exterius aut interius voluntarie distrahuntur. Distractiones autem censentur involuntariae quando quis non advertit se de iis objectis cogitare, vel esse tempus missae. Nec pariter satisfaceret qui tempore missae prolixè sacramentaliter confiteretur, aut confessiones audiret, quia etsi actum religionis exerceret, ad missam non attenderet, nec eam audire censeretur; secus, si breviter et quasi per transennam confessionem absolveret, aut si horas canonicas recitaret, quia attentio ad missam requisita non necessario impediretur, quamvis pii clerici id tempore missae facere non soleant, nisi adsit causa excusans.

SECTIO TERTIA.— De missa parochiali.

1° Constat ex variis testimoniis primorum sanctorum

Patrum, ut S. Ignatii martyris, S. Justini, Tertulliani, etc., fideles consuevisse diebus dominicis in eundem locum convenire, ubi episcopus praerat, sacrum faciebat, divinam Eucharistiam administrabat, conciones habebat, etc. Concilium Eliberitanum, anno 305 habitum, can. 21, statuit: « Si quis in civitate positus, tres dominicas ad ecclesiam non accesserit, pauco tempore abstineat, ut correptus esse videatur. » Concil. Sardicense, anno 347 celebratum, idem renovavit ac praescripsit, canon. 14 et 15, et haec dispositio fuit admissa tum apud Latinos, tum apud Graecos. Nam in concilio Trullano, anni 692, habetur, can. 80: « Si quis..... in civitate agens tribus diebus dominicis in tribus septimanis una non conveniat, si sit quidem clericus, deponatur; si vero sit laicus, segregetur. »

2° Ex his canonibus universaliter receptis, pleraque Ritualia nostra, statuta synodalia, concilia provincialia tradunt ut praecipuum assistentiam missae parochiali. Hinc in Rituali nostro, sicut in aliis multis, denuntiatur poena excommunicationis ferendae sententiae in eos qui, absque legitima causa, per tres consequentes dies dominicas a missa parochiali abessent.

3° Religiosi Mendicantes praedicare coeperunt in decimo quinto saeculo, primo in Germania, deinde in aliis regionibus, fideles praecipuum audiendi missam satisfacere missis regularium assistendo, et ad missam parochialem non teneri: magna inde exorta est dissensio inter regulares, praesertim Mendicantes ex una parte, et parochos ac episcopos ex altera parte. Sixtus IV, ex ordine Fratrum Minorum assumptus, per constitutionem anni 1478, prohibuit ne Fratres Mendicantes praedicarent « parochianos non teneri audire missam in eorum parochiis diebus festivis et dominicis, cum jure cautum sit, inquit, illis diebus parochianos teneri audire missam in eorum parochiali ecclesia. »

4° Concil. Trid., sess. 24, cap. 4 de Reform., sic habet: « Moneat episcopus populum diligenter teneri unumquemque parochiae suae interesse, ubi commode id fieri

» potest, ad audiendum verbum Dei. » Quamvis concilium de auditione missæ non loquatur, *S. Carolus Borromeus* in concil. Mediol. VI, multa concilia provincialia et statuta synodalia ac Ritualia illius decretum de missa sicut de concione intellexerunt; ideoque in Brevibus quæ Romæ conceduntur pro missis in privato oratorio celebrandis, exigitur 1° ut unica celebretur missa; 2° ut excipiantur dies Paschatis, Pentecostes, Nativitatis Domini, et alii solemniores; 3° ut in præsentia tantum oratorium privatum habentis, natorum, familiæ et hospitem suorum nobilium celebrari possit; 4° ut id fiat sine quorumcumque jurium parochialium præjudicio.

5° At *Bened. XIV*, de Synodo diœces. l. 11, cap. 14, n. 7 et seq., notat 1° jure communi et antiquissimo, concilio Sardicensi anteriori, cautum esse ut singuli fideles diebus festis missæ parochiali adsint, idque pluribus conciliorum et summorum Pontificum decretis sancitum fuisse; 2° his sanctionibus derogatum esse contraria consuetudine et posterioribus summorum Pontificum constitutionibus, nempe Leonis X, anno 1517, S. Pii V, anno 1567, et Clementis VIII, anno 1592; 3° nunc licere missam diebus dominicis et festivis audire, non solum in ecclesiis regularium, pro quibus data sunt summorum Pontificum privilegia, sed in qualibet alia ecclesia, modo non sit capella seu oratorium privatum, « quia contraria » consuetudine in toto orbe Christiano accepta derogatum » est præcepto audiendi missam parochialem: » deinde multos citat theologos pro ea sententia stantes; 4° episcopum pœnis adigere non posse subditos ad missam parochialem neque ad concionem in parochia auscultandam, sed tantum exhortari debere; et ideo constitutiones episcopi Midensis hac de re latas et præceptivas, ex sacra Congreg. conc. Trid sententia reformatas fuisse.

Hinc sequitur 1° generalem tunc non existere legem ecclesiasticam fideles ad audiendam missam parochialem stricte obligantem; 2° eos tamen hortandos esse ad frequentandam propriam ecclesiam, tum ad assistendum missæ parochiali, quæ pro cunctis parochianis celebrari

debet, ac proinde valde convenit ut omnes, quantum fieri potest, ei adsint, tum ad concionem ibi auscultandam, et alia fidei, morum et disciplinæ rudimenta suscipienda; 3° eos qui, ob aliquam causam, licet non gravem, in alia ecclesia, sive viciniore, sive commodiore, absque proprii parochi contemptu, communiter intersunt, non ideo habendos esse ut reos peccati mortalis; et si aliqua sit ratio, nullum esse peccatum, præsertim si assistant in altera parochia, ubi eadem videant et audiant quæ videre et audire possent in propria parochia. Ita ferme episcopus Bellicensis, in suo Rituali anni 1830.

Cæterum quilibet episcopus omnem anxietatem tollere potest, declarando se nolle suos diœcesanos ad missam parochialem sub gravi obligari, ut a multo tempore jam declararunt Cenomanenses episcopi, volentes eos ad id exhortandos quidem, sed non cogendos esse.

SECTIO QUARTA. — De causis ab audienda missa excusantibus.

Ab obligatione audiendi missam diebus dominicis et festivis excusat:

1° Dispensatio legitime concessa, quia de natura est legis positivæ ut vinculum ejus per legitimam dispensationem tolli possit.

2° Impotentia physica, quia repugnat aliquem teneri ad impossibile. Hinc excusantur incarcerati, lecto decumbentes, navigantes in mari, inter infideles vel hæreticos ubi missa non celebratur degentes, etc. Qui autem prævidens se non habiturum missam, ad hæreticos vel infideles iret absque sufficienti causa, transgressor præcepti de audienda missa reputaretur: secus si legitimam haberet huc eundi ibique manendi causam, v. g., ad procurandum bonum publicum, ad exercendam mercaturam sustentationi suæ familiæ necessariam, etc.

3° Impotentia moralis, id est notabilis difficultas, quia apud omnes receptum est legem Ecclesiæ non obligare cum tanto incommodo. Hinc excusantur 1° infirmi, etsi non decumbentes, qui timent non leve incommodum, vel

notabilem moram ad convalescendum, aut capitis gravamen, aut virium lassitudinem : in dubio an infirmitas sit sufficiens, standum est iudicio medici, aut superioris, aut parochi, aut alterius gravis personæ; et etiam, ait *S. Ligorius*, n. 325, suo iudicio acquiescere potest infirmus, si ita prudenter iudicet. Si autem, petito consilio, dubium adhuc perseveret, multi volunt præceptum obligare, quia in dubio pars tutior est eligenda : alii vero multi dicunt illud non obligare, quia tunc adest periculum gravis damni et iudicandum est matrem Ecclesiam in tali casu non obligare; quod *S. Ligorius* æstimat valde probabile; 2º excommunicati et interdicti, quia missæ assistere non possunt licite, quin prius fuerint absoluti : at si absolutionem facile obtinere possint, et omittant eam petere, ab auditione missæ coram Deo non excusantur juxta *Bonacina, Collet, Continuat. Tournely*, t. 4; nam, inquit *S. Ligorius*, n. 325, « quisquis tenetur cum levi incommodo tollere » impedimenta ut gravi præcepto satisfaciat. » 3º Multi et communis dicunt eum qui habet privilegium oratorii privati, sacerdotem propriis expensis conducere non teneri ut missam audiat, quia privilegium est favor et non onus, et talis conductio est notabile incommodum. Verum si missa facile haberi possit gratis aut fere gratis, probabilius est dari obligationem eam audiendi, quia, licet nemo teneatur uti privilegio, tenetur tamen satisfacere præcepto dum potest sine notabili incommodo.

4º Quodcumque rationabile motivum quo quis bona fide iudicat se ad missam tali die audiendam non teneri. Ita *Suarez, Layman, Bonacina, Busenbaum, S. Ligorius*, etc. Ubi enim viri prudentes sic communiter iudicant se recte excusari, durius esset eos de peccato mortali accusare. Hinc sufficienter excusantur 1º custodientes domos vel greges : si tamen plures sint custodes, et unica celebretur missa, alteri nam eam debent audire; et si duæ dicantur, alterutri assistere debent successive. Vir exigere non potest ut uxor domi semper remaneat, quia est domina et non ancilla : debet ergo et ipse domum vice sua custodire; quod præstare potest ut ancilla missam audiat. 2º Matres et nutrices

quæ neminem habent cui relinquunt parvulos, nec eos ducere possunt ad ecclesiam sine notabili assistentium perturbatione. 3º Famuli et a fortiori uxores et filii-familias, si ministerium suum omittere non possint sine notabili detrimento domini, aut si contra jussum ejus, licet injustum, ire non possint absque gravi incommodo, puta, si indignationem ejus incurrerent, si famulatum amitterent, nec alium de facili invenirent. 4º Milites qui, in miseris temporibus nostris, divinis officiis assistere non possunt, quin commilitonum irrisiones, exprobrationes, aliaque ludibria adversum se provocent, ab audienda missa excusantur.

5º Si notabilis sit difficultas eundi ad ecclesiam ob distantiam, maxime si via sit difficilis, cælum pluvium : et habenda est etiam ratio personarum, loci, temporis et consuetudinis, spatium enim unius milliarii (*un tiers de lieue*) potest esse nimis molestum respectu nobilis puellæ, et pro nihilo reputatur a forti rusticana; iter unius leucæ non est grave pro plerisque, dum tempus est serenum et via sicca; est vero incommodum, si gradiendum sit in nocte, in nive, in aqua, in cæno, sub pluvia aut frigore, etc. Hæc igitur pensanda et ex æquo et bono iudicanda sunt; sæpe rationes non absolute sufficiunt, et tamen personas ex bona fide agentes, si non a toto, saltem a tanto, id est, a mortali peccato excusant. 6º Viator, si aliunde commodam amitteret occasionem itineris, v. g., socios, cum viam ignoret, aut pericula timeat, si graviore subire deberet expensas. 7º Occasio lucri extraordinarii et transitorii, ut multi affirmant apud *S. Ligorium*, n. 332 et quidem merito; alioquin dicendum foret legem Ecclesiæ cum magno obligare posse incommodo, et plures ex præcedentibus decisionibus rejiciendæ essent. Eo principio innixi, plurimos excusamus operarios qui certo anni tempore eunt Parisios, Belgium, vel in alias regiones, et acceptant laborem apud dominos qui permittere nolunt eos missam audire, si aliunde lucrum inde proveniens ipsis vel familiæ sit necessarium aut saltem maximi momenti, et faciant quod in se est moraliter ut missam audiant et

diebus festivis non laborent. Non vero permittimus, ob lucrum faciendum, eligere conditionem qua missa fere nunquam audiri posset, etsi hoc lucrum ad sustentationem familiæ gravis esset momenti; quia aliud est missam quandoque vel per aliquod temporis spatium omittere, et aliud eam fere nunquam audire et cuncta Christiani exercitia omittere.

6° Charitas; quia in concursu duarum legum quarum una est naturalis et altera ecclesiastica, lex naturalis præferenda est: porro auditio missæ est de præcepto ecclesiastico, et officium charitatis de lege naturali: ergo, etc. Unde 1° qui curam habent infirmi, ab audienda missa excusantur, si cum deserere non possint sine periculo majoris infirmitatis, nimie anxietatis, aut alterius notabilis incommodi: in dubio an ratio sit sufficiens ut omittatur missa, non deserendus est infirmus, ut fatetur ipse *Collet*; 2° qui auxilium proximo grave damnum patienti ferre potest, v. g., in incendio, in hostium vastatione, in messis deperditione, etc. 3° Qui rixas, jurgia, duella, lites, turpia, etc., impedire potest, sufficientem habet rationem ut a missa hac die absteat. Item puella quæ certo novit quod egrediendo tali die, futura sit alicui in particulari causa ruinae spiritualis, seu occasio gravis peccati, ab audienda missa sufficienter excusatur, cum ex charitate agat; sed communius docetur illam ad hujusmodi abstinenciam non teneri saltem sub gravi, aut plus quam semel aut iterum, quia utitur jure suo, et si alter passurus sit damnum spirituale, hoc sibi soli imputare debet.

6° Consuetudo, quæ vim habet, ut omnes fatentur, legem introducendi, abrogandi, mutandi et interpretandi: ubi ergo mos invaluit ut in tali vel tali circumstantia omittatur missa etiam a personis timoratis, indicium est Ecclesiam tunc obligare nolle, quia grave subeundum esset incommodum. Sic 1° damnari non possunt puerperæ quæ, in nonnullis regionibus, etsi convaluerint, ecclesiam adire non solent, nisi uno mense vel sex septimanis post partum; 2° mulieres conjugatæ primis diebus post mortem sponsi; 3° honestæ puellæ quæ, ex seductione, factæ sunt

gravida, ut famam suam conservent. Cæterum hæ omnes non excusarentur, si ob alia negotia domo exirent. 4° Excusari potest puella quæ cum magno rubore proclamationes proprii matrimonii audire teneretur, si aliam missam audire non possit; 5° item mulieres quæ non habent vestes juxta statum suum decentes, vel famulum aut sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur; at si missam valde mane audire possint, ab ea audienda non excusantur, quia tunc grave non timetur incommodum.

Queritur 1° an qui ab audienda missa legitime excusantur, alium religionis actum in compensationem elicere teneantur.

R. Certum est eos ad nullum teneri vi præcepti ecclesiastici quo missæ assistentia præcipitur, et nihil ultra. At, ut notat *Billuart*, cum, ex præcepto naturali, aliquando divinis vacare debeamus, aliquam hujusmodi compensationem Deo præstare debent; non tamen die dominica potius quam altera die, quia præceptum naturale non determinat tempus. Qui ergo preces matutinas et serotinas recitat, missam infra hebdomadam audit loco dominicæ, huic naturali præcepto plene satisfacit.

Queritur 2° an homo in statu peccati mortalis missæ assistens, præcepto satisfaciatur.

R. 1°. Qui cum actuali ad peccatum mortale affectu audit missam, peccat, quia saltem aliquam facit injuriam Deo, sacrosanctum missæ sacrificium cum celebrante ei offerens, dum in peccatis perseverare intendit; non tamen arcendi sunt sic affecti ab audienda missa, sed hortandi ut affectum deponant et eam recte audiant. Hoc autem peccatum, juxta *Billuart*, *Henricum a S. Ignatio* citantem, culpam venialem non excedit.

R. 2°. Qui missam sic audit, modo eam audire intendat, et actum religionis exerceat, licet peccet in modo eam audiendi, satisfacere videtur præcepto, quia lex præcipit substantiam actus, non autem modum, nisi modus sit de intrinseca ratione actus, qualis est, v. g., attentio mentis in auditione missæ aut recitatione Horarum, sine qua actus non esset religiosus. Ita cum multis aliis *Sanchez*,

Sylvius, t. 2, *Billuart*, etc., qui dicunt hanc sententiam esse communiorem. Unde qui missæ vel officio pro defunctis cum affectu ad peccatum assistunt, stipendia restituere non tenentur, modo aliunde debitam habuerint attentionem. Vide quæ diximus de recitatione divini officii cum actuali proposito peccandi, § 3, ad calcem.

§ II.— De aliis pietatis operibus diebus dominicis et festivis agendis.

Plures theologi et auctores ascetici, præsertim in Gallia, docuerunt absolute totam diem dominicam et festivam sanctificandam esse ex præcepto divino et ecclesiastico, et eos qui ab operibus servilibus abstinent missamque audiunt, et reliquum tempus in otio, in vanis colloquiis, in ludis et comessationibus terunt, a gravi peccato excusari non posse.

Cæteri vero theologi, post *S. Th.*, finem præcepti ab ipso præcepto sedulo distinguentes, dicunt :

1° Convenientem dierum dominicarum et festivarum sanctificationem postulare quidem ut fideles, præter cessationem ab operibus servilibus et auditionem missæ, alia pietatis opera exercent, v. g., actus fidei, spei, charitatis, contritionis eliciant, sacram concionem audiant, officiis vespertinis assistant, Scripturam sacram aut alios pietatis libros legant, ignaros erudiant, necessitatem patientibus auxilium præbeant, etc.; multo magis expedire ut a negotiis sæcularibus, lusibus, spectaculis, choreis, venationibus, comessationibus, computationibus abstineant, et ad hoc referendas esse multas auctoritates a *P. Alexandro* aliisque auctoribus citatas.

2° Vi præcepti divini aut ecclesiastici fideles non teneri prædictis diebus interiores actus fidei, spei, charitatis aut contritionis elicere, quia nullibi legimus tales actus his diebus esse præceptos; nec sacram concionem audire, propter eandem rationem: tenentur quidem episcopi et parochi verbum Dei per se vel per alios singulis diebus dominicis et solemnioribus festis populo annuntiare, ut alibi ostendimus; sed communiter docetur fideles, aliunde

sufficienter eruditos, aut alia via erudiendos, concionibus et catechismis assistere non teneri: quod autem dicit concilium Trid.: « Moneatque episcopus populum diligenter » unumquemque teneri parochiæ suæ interesse, ubi comode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei, » strictum non denotat præceptum, alioquin non diceret, *ubi commode id fieri potest*; et insuper eo sensu prædicta accipiuntur verba.

3° Obligari fideles, sub peccato veniali, Vesperis adesse diebus dominicis et festis, nisi legitime impediuntur, maxime in Gallia, in Belgio et in aliis regionibus, ubi sic fert populi christiani consuetudo. Leves tamen rationes ab ea obligatione excusant. *Ita communissime theologi.*

4° *Sequitur ex dictis*, eos qui diebus dominicis et festis ab operibus servilibus abstinent et missam debito modo audiunt, cunctis aliis religionis operibus neglectis, licet reprehensibiles, præcepto de sanctificandis præfatis diebus satisfacere quoad substantiam, ita ut mortaliter non peccent. Absolvi ergo et ad communionem paschalem admitti possunt, si nihil aliud obstat, quamvis fortiter hortandi sint ad ea præstanda vel fugienda quæ optimi Christiani præstare aut fugere solent, et ad quæ sancta mater Ecclesia tam sollicitè et constanter incitat.

Hinc patet quanti momenti sit distinctio a *S. Thoma* inducta inter rem præceptam et finem præcepti, sub præcepto non contentum: quam distinctionem plurimi non satis attendentes, in vagam abeunt doctrinam, vel rigidiores emittunt sententias.

CAPUT QUARTUM.

DE QUARTO DECALOGI PRÆCEPTO.

Hoc præceptum continetur in Exod. xx, 12, his verbis: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi.*

Etsi patris et matris nomine ii præcipue intelligantur ex